

ИНСТИТУТЪТ ОТО ПРЕМИНГЕР СРЕЩУ АВСТРИЯ

Решение на Европейския съд по правата на човека от 20 септември 1994 г.

ТЕКСТОВЕ ОТ КОНВЕНЦИЯТА: чл. 10; чл. 26.

КЛЮЧОВИ ДУМИ И ИЗРАЗИ: жертва/ шестмесечен срок/ свобода на изразяването/
посягателство/ предписано от закона/ ограничения за защита на правата и свободите
на другите

ЦИТИРАНИ ПРИМЕРИ ОТ СЪДЕБНАТА ПРАКТИКА: Bricmont v. Belgium judgment of 7 July 1989, Series A no. 158; Papamichalopoulos and others v. Greece judgment of 24 June 1993, Series A no. 260-B; Norris v. Ireland judgment of 26 October 1988, Series A no. 142; Open Door and Dublin Well Woman v. Ireland judgment of 29 October 1992, Series A no. 246; Chorgherr v. Austria judgment of 25 August 1993, Series A no. 266-B; Kokkinakis v. Greece judgment of 25 May 1993, Series A no. 260-A; Klass and others v. Germany judgment of 6 September 1978, Series A no. 28; Handyside v. United Kingdom judgment of 7 December 1976, Series A no. 24; Muller and others v. Switzerland judgment of 24 May 1988, Series A no. 133; Informationsverein Lentia and others v. Austria judgment of 24 November 1993, Series A no. 276.

Европейският съд по правата на човека на свое заседание, в съответствие с член 43 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи ("Конвенцията") и съответните разпоредби от Правилника на Съда, в следния съдийски състав: Р. Рюсдал - председател, Ф. Гюлчуклу, Ф. Мачер, Б. Уолш, Р. Макдоналд, Е. Палм, С. Пеканен, Й. Макарчик, Д. Гочев, както и М.-А. Ейсен - секретар, и г-н Х. Петцолд - помощник-секретар;

[...]

постановява следното решение, което бе прието на 23 август 1994 г.:

ПРОЦЕДУРА

1. Делото е внесено в Европейския съд от Европейската комисия по правата на човека (наричана по-нататък "Комисията") на 7 април 1993 г. и от правителството на Република Австрия (наричано по-нататък "правителството") на 14 май 1993 г., в рамките на тримесечния срок, предвиден в член 32, точка 1 и член 47 от Конвенцията. Делото е заведено с жалба (номер 13470/87) срещу Австрия, подадена в Комисията на 6 октомври 1987 г. съгласно член 25 от частното сдружение "Институт за аудиовизуални медии Ото Премингер", което е юридическо лице според австрийското законодателство.

[...] Докладът на Комисията и самата жалба имат за цел Европейският съд да се произнесе дали фактите по делото разкриват нарушение от ответната държава на нейните задължения по член 10.

2. - 8. *[Параграфи 2-8 описват процедурата пред Съда, размяната на становища и други изявления между страните по делото, образуването на съдийския състав и имената на лицата, представляващи страните.]*

ФАКТИТЕ

I. Конкретни обстоятелства по делото

9. Жалбоподателят, "Институт за аудиовизуални медии Ото Премингер" (ИОП), е частно сдружение, учредено в Инсбрук съгласно австрийското законодателство. Според устава сдружението е създадено с идеална цел и предмет на дейност подпомагане на

творчеството, общуването и развлеченията с помощта на аудиовизуални средства. Дейността на института включва поддържането в Инсбрук на собствено кино, наречено "Синематограф".

10. Сдружението-жалбоподател обявило серия от шест прожекции пред широката публика на филма "Das Liebeskonzil" ("Съвещание в рая") на режисьора Вернер Шрьотер (виж параграф 22 по-долу). Първата от тези прожекции била планирана за 13 май 1985 г. Всички прожекции били планирани за излъчване от 22.00 ч., с изключение на една дневна прожекция на 19 май от 16.00 ч.

Тази информация била публикувана в информационен бюлетин, разпространяван от ИОП сред неговите 2700 членове и поставена на различни витрини в Инсбрук, включително на витрините на самото кино "Синематограф". Текстът бил следният:

"Сатиричната трагедия на Оскар Паница, чието действие се развива в рая, е филмирана от Шрьотер, използвайки постановката на "Театро Бели" в Рим. Тя е поставена в контекста на съдебния процес през 1895 г., сцени от който са възпроизведени във филма, за който писателят е осъден за богохулство. Паница тръгва от предположението, че сифилисът е божие наказание за човешкото прелюбодеяние и греховност по времето на Ренесанса, особено в двора на папата на Борджиите Александър VI. Във филма на Шрьотер божиите представители на земята, които носят отличителните белези на светската власт, много приличат на първообразите от рая.

Тривиалната образност и абсурдността на християнската вяра са представени по един карикатурен начин и осмени, като се изследва взаимовръзката между религиозната вяра и светските механизми на потисничеството."

Освен това информационният бюлетин съдържал и съобщение, че съгласно Закона за киноразпространението в Тирол, филмът е забранен за лица под седемнадесет години.

Един местен вестник също публикувал заглавието на филма и датата и мястото на прожекцията, без да съобщава никакви подробности за неговото съдържание.

11. По молба на епархията на римокатолическата църква в Инсбрук на 10 май 1985 г. прокурорът образувал наказателно производство срещу директора на "Институт Ото Премингер", г-н Дийтмар Цингел. Той бил обвинен в "оскверняване на религиозни доктрини" - деяние, което е забранено по силата на член 188 от Наказателния кодекс (виж параграф 25 по-долу).

12. На 12 май 1985 г., след като филмът бил показан на закрыта прожекция в присъствието на дежурен съдия, прокурорът поискал изземването му на основание член 36 от Закона за медиите (Mediengesetz - виж параграф 29 по-долу). Районният съд на Инсбрук удовлетворил това искане още същия ден и обявените от ИОП прожекции, първата от които била планирана за следващия ден, не могли да се състоят.

На хората, дошли за обявената първа прожекция, вместо да бъде показан филмът, бил прочетен сценарият и последвала дискусия.

Тъй като г-н Цингел върнал копието на разпространителя на филма - компанията "Черни" във Виена, то било иззето от помещенията на "Черни" на 11 юни 1985 г.

13. Г-н Цингел обжалвал заповедта за изземване пред Апелативния съд на Инсбрук, но жалбата му била отхвърлена на 30 юли 1985 г. Апелативният съд решил, че творческата свобода по необходимост се ограничава от правата на другите на свобода на вероизповеданието и от задължението на държавата да гарантира ред и толерантност в обществото. Освен това съдът определил, че по смисъла на член 188

от Наказателния кодекс, може да се приеме, че ще е налице “основателна обида” само ако темата на филма е такава, че накърнява религиозните чувства на средния гражданин с нормална религиозна чувствителност. Конкретният случай отговарял на това условие и филмът можел да бъде конфискуван по принцип, най-малкото “с процедура по възражение” (виж параграф 28 по-долу). Подигравката с религиозните чувства надделявала над евентуалния интерес на обществото или широката публика да бъдат информирани или над финансовите интереси на лицата, желаещи да покажат филма.

14. На 24 октомври 1985 г. наказателното производство срещу г-н Цингел било прекратено и делото продължило под формата на “процедура по възражение” по силата на член 33, алинея 2 от Закона за медиите, целяща спирането на филма.

15. На 10 октомври 1986 г. се състоял процес пред Инсбрукския районен съд. Филмът отново бил показан на закрыта прожекция; съдържанието му било подробно описано в официалния протокол на съдебното заседание.

В официалния протокол от заседанието г-н Цингел присъства като свидетел. Той заявява, че е върнал филма на разпространителя след заповедта за изземване, тъй като не искал да има повече нищо общо с този проблем.

От решението - което било произнесено още същия ден - става ясно, че г-н Цингел бил определен като “заинтересувана страна, носеща потенциална отговорност”.

Районният съд приел за установено, че разпространителят на филма се е отказал от правото си да бъде изслушан и се е съгласил неговото копие от филма да бъде унищожено.

16. В решението си от същия ден районният съд постановил конфискацията на филма. В заповедта се казва:

“Насрочената за 13 май 1985 г. публична прожекция на филма “Das Liebeskonzil”, в който Господ е представен и чрез образ, и чрез текст като изкуфял, импотентен идиот, Христос като кретен, а Дева Мария като разпътна жена със съответния начин на изразяване и в който се осмива причастието, осъществява състава на наказателното престъпление “оскверняване на религиозните канони” по смисъла на член 188 от Наказателния кодекс.”

В мотивите на съда се посочва:

“Представянето на божествените образи отговаря обективно на условията на член 188 от Наказателния кодекс - Господ-бог, Дева Мария и Исус Христос са централните фигури в римокатолическата религиозна доктрина и практика и имат ключово значение за религиозните разбирания на вярващите; същото се отнася и за оскверняването на причастието, което е едно от най-важните тайнства в римокатолическата религия, още повече в общия контекст на филма, който представлява нападка срещу християнството [...]

[...] Член 17-а от Основния закон гарантира свободата на творческото съзидание, издаването и разпространяването на произведения на изкуството и преподаването на изкуство. С приемането на този текст бе разширен обхватът на творческата свобода до степен, че всяка форма на творческо изразяване е защитена и ограниченията върху творческата свобода вече не са възможни чрез изрична законова разпоредба, а могат единствено да следват от ограниченията, присъщи на тази свобода [...] Творческата свобода не може да бъде неограничена. Ограниченията върху творческата свобода следва да се откриват, на първо място в други основни права и свободи, гарантирани от Конституцията (като например свободата на вероизповеданието и на съвестта), на

второ място в необходимостта от уредена форма на съвместното съществуване на хората, основана на толерантността, и най-сетне при очебийни, скандални и крайни нарушения на други интереси, защитени със закон, като във всеки конкретен случай трябва да се претеглят специфичните обстоятелства и да се обръща нужното внимание на всички релевантни фактори [...].

[...]

17. Г-н Цингел обжалвал решението на районния съд, като приложил декларация, подписана от около 350 души, които протестирали, че са лишени от свободен достъп до произведение на изкуството, и заявявали, че член 188 от Наказателния кодекс не е изтълкуван в съответствие с гарантираната свобода на изкуството, заложена в член 17-а от Основния закон.

На 25 март 1987 г. Апелативният съд на Инсбрук обявил жалбата за недопустима. Той решил, че г-н Цингел няма процесуална легитимация в случая, тъй като не е собственик на авторските права върху филма. Решението било официално съобщено на ИОП на 7 април 1987 г.

18. По съвет на адвоката на сдружението-жалбоподател, тогавашният министър на образованието, изкуствата и спорта, д-р Хилде Хавличек, написала лично писмо до главния прокурор, в което предложила по реда на общия надзор за законност да се подаде молба пред Върховния съд с искане за обявяване нищожността на решението. Писмото носело дата 18 май 1987 г. и цитирало, *inter alia*, член 10 от Конвенцията.

На 26 юли 1988 г. главният прокурор решил, че няма основания да се направи подобно искане за обявяване на нищожност. В неговото решение се споменавало, *inter alia*, че Главна прокуратура отдавна отстоява становището, че творческата свобода е ограничена от други основни права, позовавайки се на решение на Върховния съд по дело относно филма "Das Gespenst" ("Призракът" - виж параграф 26 по-долу); по мнение на главния прокурор в този случай Върховният съд най-малкото "не е възразил" срещу подобно становище.

19. По-късно оригиналната пиеса била поставяна няколко пъти на театрална сцена в Австрия: във Виена през ноември 1991 г. и в Инсбрук през октомври 1992 г. Във Виена прокуратурата не е предприела никакви действия. В Инсбрук били подадени няколко тъжби от частни лица; били проведени предварителни разследвания, след което прокуратурата решила да прекрати производството.

II. Филмът "Das Liebeskonzil" ("Съвещание в рая")

20. Пиесата, на която се основава филмът, е написана от Оскар Паница и е публикувана през 1894 г. През 1895 г. Паница бил признат за виновен от районния съд на Мюнхен в извършването на "престъпление срещу религията" и бил осъден на лишаване от свобода. Пиесата била забранена в Германия, въпреки че продължила да се печата на други места.

21. Пиесата описва Господ-бог като немощен и слабохарактерен старец, Исус Христос като "мамино детенце" с ниска интелигентност и Дева Мария, която очевидно ръководи всичко, като безпринципна развратница. Тримата заедно решават, че човечеството трябва да бъде наказано за своята неморалност. Те отхвърлят варианта за незабавно унищожение в полза на някаква форма на наказание, която ще изправи човечеството едновременно пред "необходимостта от спасение" и "възможността за изкупление". След като не съумяват сами да измислят подобно наказание, те решават да се обърнат за помощ към Дявола.

Дяволът предлага идеята за някаква болест, която да се разпространява по полов път, така че мъжете и жените взаимно да се заразяват, без да подозират; Саломе зачева от Дявола дъщеря, която ще разпространи новия бич сред хората. Симптомите, както са описани от Дявола, приличат на сифилис.

Като награда Дяволът настоява за свобода на мисълта; Дева Мария заявява, че “ще си помисли”. Дяволът тогава изпраща дъщеря си да свърши своята работа, първо сред онези, които представляват светската власт, след това в папския двор, при епископите, в манастирите и светите обители, а най-накрая сред обикновените хора.

22. Филмът на режисьора Вернер Шрьотер е завършен през 1981 г. В началото и в края на творбата са възпроизведени сцени от процеса на Паница през 1895 г., а между тях филмът показва представление на пиесата, поставена от “Театро Бели” в Рим. Филмът изобразява Господ-бог на еврейската религия, християнството и исляма като видимо изкуфял старец, който се унижава и пълзи пред Дявола, целува го и го нарича свой приятел. Показано е и как Господ се кълне в Дявола. Други кадри показват как Дева Мария позволява да ѝ прочетат една непристойна история и намекват, че съществува еротично напрежение между нея и Дявола. Исус Христос е малоумен и недоразвит млад мъж, а в една сцена е изобразен как иска да си поиграе и да целува гърдите на майка си и тя няма нищо против. Господ-бог, Дева Мария и Христос във филма възхваляват Дявола.

III. Вътрешно законодателство и практика

23. Религиозната свобода е гарантирана с член 14 от Основния закон, който гласи:

“(1) Пълната свобода на вярванията и съвестта се гарантира на всички.

(2) Упражняването на граждански и политически права е независимо от вероизповеданието; вероизповеданието обаче не може да пречи на изпълнението на гражданските задължения.

(3) Никой не може да бъде задължен да предприема действия, свързани с църквата, или да участва в църковни празници освен по силата на законно правомощие на друго лице, под чиято опека се намира.”

24. Творческата свобода е гарантирана в член 17а от Основния закон, който гласи:

“Гарантира се свободата на творческото съзидание, издаването и разпространяването на произведения на изкуството и преподаването на изкуства.”

25. Член 188 от Наказателния кодекс гласи следното:

“Всяко лице, чието поведение по някакъв начин предизвиква основателна обида, като осквернява или оскърбява лица или предмети, които са обект на благоговение за официалната църква или за религиозна общност в страната, или догми, законни обичаи или законни институции на такава църква или религиозна общност, подлежи на наказание лишаване от свобода до шест месеца или глоба в размер до 360 дневни надници.”

26. Основополагащото решение на Върховния съд относно взаимовръзката между горните две разпоредби е произнесено по молба на главния прокурор по реда на общия надзор за законност за обявяване на нищожност по дело, касаещо конфискацията на филма на Херберт Ахтернбуш “Das Gespenst” (“Призрактъ”). Въпреки че молбата е отхвърлена на чисто формални основания, без съдът да се произнесе по същество ѝ, от решението косвено става ясно, че ако едно произведение на изкуството посегне върху свободата на религиозно преклонение, гарантирана с член 14 от Основния

закон, това може да представлява злоупотреба със свободата на творческо изразяване и следователно да противоречи на закона (решение от 19 декември 1985 г., *Медиите и законът (Medien und Recht)*, 1986, No 2, стр. 15).

27. Медийното престъпление се определя като “деяние, за което се носи отговорност по съдебен ред, състоящо се в публикуване на информация или в представяне, насочени към относително голям брой хора” (член 1, алинея 12 от Закона за медиите). Наказателната отговорност при подобни престъпления се определя съгласно общото наказателно право, доколкото то не се отменя или допълва от специални разпоредби на Закона за медиите (член 28 от Закона за медиите).

28. Специфична санкция, предвидена в Закона за медиите, е конфискацията на съответната публикация (член 33). Решение за конфискация може да бъде постановено в допълнение към друга обичайна санкция съгласно Наказателния кодекс (член 33, алинея 1).

Ако съдебното преследване или осъждането за престъпление на дадено лице не е възможно, конфискацията може да бъде наложена и при така наречената “процедура по възражение”, в която се иска спирането на публикация, съгласно предвиденото в член 33, алинея 2 от Закона за медиите, [...].

29. Една публикация може да бъде иззета преди постановяването на конфискация по силата на член 36 от Закона за медиите, който гласи:

“1. Съдът може да нареди изземване на предназначения за разпространение сред обществеността копия на творба, публикувана чрез средствата за масова информация, ако приеме, че ще бъде постановена конфискация на публикацията на основание член 33 и ако неблагоприятните последици от подобно изземване не са непропорционални на законните интереси, които се обслужват по този начин. Изземването не може да се извърши, когато законните интереси могат да бъдат удовлетворени и по друг начин, а именно, като се публикува съобщение за започнатото наказателно производство.

2. Изземването предполага предварителното или едновременното откриване на наказателно производство или на процедура по възражение, касаеща медийно престъпление, и изрична молба в този смисъл от прокурора или тъжителя в отделната процедура.

3. Решението за изземване трябва да посочи пасажа или частта от публикуваното произведение и предполагаемото престъпление, което е причина за изземването [...]

4 - 5 [...]

30. При съдебно преследване на медийни престъпления и при процедурата по възражение се прилага общият закон за наказателното производство. Въпреки че при процедурата по възражение собственикът или издателят на публикуваното произведение не е в положението на обвиняем за престъпление, той се третира като пълноправна страна по делото, по силата на член 41, алинея 5, която гласи следното:

“[В наказателното производство или процедурата по възражение, касаещи медийно престъпление], собственикът на медията (издателят) се призовава за съдебното заседание. Той има правата на обвиняемия; в частност той има правото на същите средства за защита като обвиняемия и правото да обжалва решението по същество [...]

ПРОЦЕДУРА ПРЕД ЕВРОПЕЙСКАТА КОМИСИЯ

31. Сдружението-жалбоподател е подало жалбата пред Комисията на 6 октомври 1987 г. В нея се твърди, че са налице нарушения на член 10 от Конвенцията.

32. На 12 април 1991 г. Комисията обявява жалбата (No 13470/87) за допустима.

В своя доклад, приет на 14 януари 1993 г. (член 31), Комисията изразява становището, че е налице нарушение на член 10:

(а) във връзка с изземването на филма (с девет гласа срещу пет);

(б) във връзка с конфискацията на филма (с тринадесет гласа срещу един).

[...]

ОКОНЧАТЕЛНИ СТАНОВИЩА ПРЕД СЪДА

33. В своето изложение правителството моли Съда жалбата да бъде отхвърлена на процесуални основания, или, алтернативно, Съдът да постанови, че не е налице нарушение на член 10.

34. В съдебното заседание жалбоподателят поиска от Съда да установи, че изземването и конфискацията на филма са в нарушение на задълженията на Австрия по член 10, и да присъди справедливо удовлетворение.

ПРИЛОЖИМОТО ПРАВО

I. ПРЕДВАРИТЕЛНИТЕ ВЪЗРАЖЕНИЯ НА ПРАВИТЕЛСТВОТО ПО ДОПУСТИМОСТТА НА ЖАЛБАТА

35. Правителството поддържа тезата, че жалбата, която е внесена на 6 октомври 1987 г. (виж параграф 31 по-горе), е подадена в Комисията след изтичане на шестмесечния срок, предвиден в член 26 от Конвенцията, който гласи следното:

[следва текстът на член 26 от Конвенцията]

[Правителството твърди, че жалбоподателят е страна единствено по процедурата по изземване на филма, не и неговата конфискация, приключила с потвърждаването на изземването от Инсбрукския апелативен съд на 30 юли 1985 г.. Алтернативно правителството твърди, че вътрешните средства са изчерпани с даването на съгласие от дистрибутора, дружеството "Черни" за унищожаването на филма, потвърдено с решение от 10 октомври 1986 г., с което е постановена конфискацията на филма.]

A. Преклудирано ли е процесуалното възражение на правителството от алтернативното му становище

36. Представителят на Комисията заяви, че правителството не може да се позовава на алтернативното си твърдение за недопустимост, тъй като то не е направено пред Комисията, когато се е решавал въпросът за допустимостта на жалбата. По негово мнение фактът, че правителството е пледирало за недопустимост, основаваща се на шестмесечния срок, предвиден в член 26, не е достатъчен, тъй като изложените тогава доводи се основавали на факти, различни от фактите, на които се позовава сега.

37. Съдът разглежда подобни възражения само и доколкото държавата ответник вече ги е направила достатъчно ясно пред Комисията в степента, в която техният характер и обстоятелствата са позволявали това. Възраженията обикновено трябва да се направят на етапа на първоначалното разглеждане на въпроса за допустимостта (виж *inter alia*, решението по делото *Брикмонт срещу Белгия (Bricmont v. Belgium)*).

Въпреки че пред Комисията правителството наистина изтъква възражението си за недопустимост поради неспазване на шестмесечния срок, неговите представители са се позовали единствено на решението на Апелативния съд на Инсбрук от 30 юли 1985 г. Нищо не им е пречело същевременно да направят алтернативния довод. Следователно не е допустимо правителството да изтъква този аргумент пред Европейския съд (виж решението по делото *Папамихалопулос и други срещу Гърция (Paramichalopoulos and Others v. Greece)*).

Б. Доколко е обоснован основният довод в защитата на правителството

38. Смисълът на довода в защитата на правителството е, че ИОП не може да се квалифицира като “потърпевш” от конфискацията на филма, за разлика от изземването.
39. Едно лице има правото да твърди, че е “потърпевш” от намеса в упражняването на неговите права по Конвенцията, ако това лице е било пряко засегнато от действията, за които твърди, че представляват нарушение на правата (виж, *inter alia* и *mutatis mutandis*, решението по делото *Норис срещу Ирландия (Norris v. Ireland)*[...], и “Открити врата” и “Дъблинско женско сдружение” срещу Ирландия (*Open Door and Dublin Well Woman v. Ireland*)). Въпреки че сдружението-жалбоподател не притежава нито авторските права, нито отнетото копие на филма, то е било пряко засегнато от решението за конфискация на филма, което е попречило на сдружението изобщо някога да излъчи филма в своя кинозалон в Инсбрук, или всъщност където и да е другаде в Австрия. В допълнение към това, изземването е временна мярка, чиято правомерност е потвърдена от решението за конфискация; двете неща не могат да се разглеждат отделно. Най-сетне не е без значение фактът, че директорът на сдружението-жалбоподател се явява в решението на районния съд от 10 октомври 1986 г. по делото за конфискация като “заинтересувана страна, носеща потенциална отговорност” (виж параграф 15 по-горе).

Следователно сдружението-жалбоподател има законното право да претендира, че е “потърпевш”, както от изземването на филма, така и от неговата конфискация.

41. От гореизложеното следва, че “окончателното решение” за целите на член 26 е било решението на Апелативния съд на Инсбрук от 25 март 1987 г., официално съобщено на ИОП на 7 април (виж параграф 17 по-горе). Съгласно обичайната си практика Комисията е решила, че внесената в срок до шест месеца след последната дата жалба е подадена в рамките на изискуемия срок. Предварителното възражение на правителството по допустимостта трябва следователно да бъде отхвърлено.

II. ТВЪРДЯНО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 10

42. Сдружението-жалбоподател твърди, че изземването и последвалата конфискация на филма “Das Liebeskonzil” са в нарушение на правото му на свобода на изразяване, гарантирано в член 10 на Конвенцията, който гласи:

[следва текстът на член 10 от Конвенцията]

А. Има ли “намеса” в правото на сдружението-жалбоподател на свобода на изразяване

43. Въпреки че пред Комисията правителството е признало наличието на намеса в свободата на изразяване на сдружението-жалбоподател единствено по отношение на изземването на филма и въпреки че същото бе изтъкнато като предварително възражение на правителството (виж параграф 35 по-горе), пред Съда вече не се оспорваше, след като предварителното възражение бе отхвърлено, че както и

изземването, така и конфискацията на филма представляват намеса в свободата на изразяване.

Подобна намеса води до нарушение на член 10, ако не отговоря на изискванията на точка 2. Съдът трябва да разгледа последователно дали намесата е “предвидена от закона”, дали преследва законна цел по смисъла на тази точка и дали е била “необходима в едно демократично общество” за постигането на тази цел.

Б. Дали намесата е “предвидена от закона”

44. Сдружението-жалбоподател отхвърля твърдението, че намесата е “предвидена от закона”, заявявайки, че член 188 от Наказателния кодекс на Австрия е бил погрешно приложен. На първо място според жалбоподателя е твърде съмнително дали едно произведение на изкуството, занимаващо се по сатиричен начин с лица или обекти на религиозно преклонение, може изобщо да се разглежда като “оскверняващо или оскърбително”. На второ място не може да има “основателна обида” у лица, които са имали свободата да гледат филма или да не го гледат. На трето място, правото на творческа свобода, гарантирано в член 17-а от Основния закон, не е получило нужното внимание.

45. Съдът потвърждава своето становище, че вътрешното законодателство следва да се тълкува и прилага преди всичко от местните власти, най-вече от съдилищата (виж като най-меродавно, делото *Хорхер срещу Австрия (Chorherr v. Austria)*).

Съдилищата в Инсбрук е трябвало да намерят баланса между правото на творческа свобода и правото да се уважават религиозните убеждения, както е гарантирано в член 14 от Основния закон. Съдът подобно на Комисията счита, че не разполага с никакви основания да установи, че австрийското законодателство е било неправилно приложено.

В. Имала ли е намесата “законна цел”

46. Правителството поддържа становището, че изземването и конфискацията на филма са имали за цел “защитата на правата на другите”, най-вече правото да се уважават религиозните чувства на личността и “предотвратяването на безредици”.

47. Както посочва Съдът в своето решение по делото *Коккинакис срещу Гърция (Kokkinakis v. Greece)* от 25 май 1993 г. [...], свободата на мисълта, съвестта и религията, гарантирана в член 9 от Конвенцията, е една от основите на “демократичното общество” по смисъла на Конвенцията. В своето религиозно измерение, това право е един от жизненоважните елементи, които изграждат самоличността на вярващите и тяхното схващане за живота.

Онези, които предпочитат да се ползват от свободата да демонстрират открито своето вероизповедание, без оглед на това дали го правят като членове на религиозно малцинство или мнозинство, не могат да очакват да бъдат защитени от всякаква критика. Те трябва да понесат и приемат факта, че други отхвърлят техните религиозни вярвания и дори да се примирят с пропагандирането на други доктрини, враждебни на тяхната вяра. Начинът обаче, по който религиозните вярвания и доктрини се противопоставят или отхвърлят, е въпрос, който може да ангажира отговорността на държавата, най-вече нейната отговорност да осигурява мирно ползване на правото, гарантирано в член 9 на онези, които изразяват подобни вярвания и доктрини. Наистина, в крайни случаи ефектът от някои методи на противопоставяне или отхвърляне на религиозни вярвания може да попречи на онези, които ги отстояват, да се ползват от своята свобода да бранят и дават израз на подобни убеждения.

В решението по делото *Кокинакис* Съдът постанови в контекста на член 9, че държавата има законното право да счете за необходимо налагането на мерки, целящи да репресират някои форми на поведение, включително разпространяването на информация и идеи, преценени като несъвместими със зачитането на свободата на мисълта, съвестта и религията на другите (*ibid[...]*). Зачитането на религиозните чувства на вярващите, гарантирано от член 9, може правомерно да се счете за нарушено от провокационното изобразяване на обекти на религиозно преклонение, а подобни провокации могат да се разглеждат като злонамерено нарушаване на духа на толерантност, който също трябва да бъде характеристика на демократичното общество. Конвенцията трябва да се разглежда в нейната цялост и следователно тълкуването и приложението на член 10 в настоящия случай трябва да бъде в хармония с логиката на Конвенцията (виж, *mutatis mutandis*, решението по делото *Клас и други срещу Германия (Klass and Others v. Germany)*).

48. Мерките, от които се оплаква жалбоподателят, се основават на член 188 от австрийския Наказателен кодекс, който има за цел да санкционира поведение, насочено срещу обекти на религиозно преклонение, което е вероятно да предизвика “основателна обида”. Оттук следва, че тяхната цел е била да се защитят правото на граждани да не бъдат оскърбени и поругани техните религиозни чувства от публичното изразяване на възгледите на други хора. Разглеждайки също така обстоятелствата, при които са били взети решенията на австрийските съдилища, Съдът приема, че наложените мерки са преследвали законна цел по смисъла на член 10, точка 2, а именно “защита на правата на другите”.

Г. Могат ли изземването и конфискацията на филма да се определят като “необходими в едно демократично общество”

1. Общи принципи

49. Както Съдът последователно е поддържал, свободата на изразяване е основа на демократичното общество и една от главните предпоставки за неговия прогрес и развитието на всеки член на обществото. При условията на точка 2 от член 10 това се отнася не само за “информация” или “идеи”, които се възприемат благоприятно или с безразличие или се считат за безобидни, но също така и за онези, които шокират, оскърбяват или причиняват смут в държавата или сред някаква част от населението. Такива са нуждите на онзи плурализъм, толерантност и свободомислие, без които не може да има “демократично общество” (виж най-вече решението по делото *Хандисайд срещу Обединеното кралство (Handyside v. the United Kingdom)*).

Както става ясно от самия текст на член 10, точка 2, ползването на правата и свободите, визирани в първата точка на този член, е “съпроводено със задължения и отговорности”. Сред тях - в контекста на религиозните възгледи и вярвания - може законосъобразно да се включи задължението да се избягват доколкото е възможно изрази, които неоправдано обиждат други лица и по този начин нарушават техните права, и които следователно не допринасят по никакъв начин за публичен дебат, подпомагащ човешкия напредък.

При това положение в някои демократични общества принципно може да се счита за необходимо санкционирането или дори предотвратяването на непристойни атаки срещу обекти на религиозно преклонение, при изричното условие обаче наложените “процедура”, “условия”, “ограничения” или “санкции” да бъдат пропорционални на преследваната законна цел (виж, решението по делото *Хандисайд*, цитирано по-горе, *ibid.*).

50. Подобно на въпросите за “морала” и “етиката”, не е възможно да открием едно единно за цяла Европа разбиране за значимостта на религията в обществото (виж делото *Мюлер и други срещу Швейцария (Muller and Others v. Switzerland)*); дори в рамките само на

една държава разбиранията могат да се различават помежду си. По тази причина не е възможно да се стигне до изчерпателно определение на това какво представлява допустима намеса в упражняването на правото на свобода на изразяване, когато подобно изразяване е насочено срещу религиозните чувства на други. Ето защо на националните власти трябва да се остави известна свобода на преценка при определяне на съществуването и степента на необходимост от подобна намеса.

Свободата на преценка на властите все пак не може да бъде неограничена. Тя винаги върви ръка за ръка с надзора от страна на органите по Конвенцията, чийто обхват варира в зависимост от конкретните обстоятелства. В случай като настоящия, където е налице намеса в упражняването на свободите, гарантирани от точка 1 на член 10, надзорът трябва да бъде строг поради важността на правата, за които става въпрос. Необходимостта от каквото и да е ограничение трябва да бъде установена убедително (виж решението по делото *Информационсверайн Лентия и други срещу Австрия (Informationsverein Lentia and Others v. Austria)*).

2. Прилагане на горните принципи

51. Филмът, който бил иззет и конфискуван с решения на австрийски съдилища, се е основавал на театрална пиеса, но Европейският съд се занимава единствено с филмовата продукция, за която става въпрос.

(а) Изземването

52. Правителството защитава изземването на филма с оглед на неговия характер на нападка срещу християнската религия, най-вече срещу римокатолицизма. Представителите на правителството поддържат становището, че поставянето на оригиналната пиеса в контекста на процеса от 1895 г., на който нейният автор бил осъден, в действителност служи за подсилването на антирелигиозния характер на филма, завършващ с грубо и оскърбително отричане на онова, което е представено като католически морал.

Нещо повече, правителствените представители подчертават ролята на религията в ежедневието на хората от Тирол. Процентът на вярващите в римокатолицизма сред австрийското население като цяло е доста значителен - 78 %, но сред тиролците достига дори 87 %.

При това положение поне в конкретния момент, е била налице остра социална необходимост от запазване на религиозния мир; било е нужно да се предпази общественият ред, застрашен от филма, и съдилищата на Инсбрук не са прекрачили допустимата свобода на преценка.

53. Сдружението-жалбоподател твърди, че е действало отговорно, с цел да предотврати неоправдано оскърбление на други лица. То отбелязва също, че е планирало да излъчи филма в своя киносалон, до който публиката има достъп само с платен билет; нещо повече, публиката в този киносалон се състояла изцяло от хора с интереси към авангардната култура. И най-сетне, по силата на съответното действащо в Тирол законодателство, лица на възраст под седемнадесет години нямало да бъдат допускани да гледат филма. Следователно не е съществувала никаква реална опасност някой да бъде принуден против своята воля да гледа произведение, срещу което има възражения.

Европейската комисия се съгласява принципно с тази позиция.

54. Европейският съд отбелязва на първо място, че макар зрителите да могат да влязат в киносалона само след като са си купили билети и само ако са над определена възраст, филмът е бил широко рекламиран. Налице е била значителна информираност на

обществеността относно темата и основното съдържание на филма, които са били ясен показател за неговия характер; по тези причини предложените прожекции на филма трябва да се разглеждат като достатъчно "публично" изразяване, което е в състояние да причини оскърбление.

55. Спорният въпрос пред Съда касае претеглянето на противоречивите интереси да се упражняват две основни свободи, гарантирани от Конвенцията, а именно: правото на сдружението-жалбоподател да разпространява публично спорни възгледи и имплицитно съдържащото се в него право на заинтересуваните лица да се запознаят с подобни възгледи, от една страна, и правото на други лица на подобаващо зачитане на тяхната свобода на мисълта, съвестта и вероизповеданието, от друга страна. При това трябва да се вземе предвид степента на допустимата свобода на преценката на националните органи, чийто дълг в едно демократично общество изисква също да отчитат, в рамките на своята юрисдикция, интересите на обществото като цяло.

56. Австрийските съдилища, издавайки заповед за изземване и впоследствие за конфискацията на филма, са го обявили за обидна атака срещу римокатолическата религия съгласно схващането на тиролската общественост. Техните решения показват, че съдилищата са отдали дължимото значение на свободата на творческото изразяване, която се гарантира с член 10 от Конвенцията (виж решението по делото *Мюлер и други*, цитирано по-горе) и за която член 17а от Основния закон на Австрия предвижда специална защита. В рамките на своята юрисдикция те не са счели, че неговите достойнства като произведение на изкуството или като принос към обществения дебат в австрийското общество са по-важен фактор от онези негови характеристики, които го правят по същество обиден за широката публика. Съдебните състави, след като гледали филма, отбелязали провокативното изобразяване на Господ-бог, Дева Мария и Исус Христос (виж параграф 16 по-горе). Не може да се каже, че съдържанието на филма не е в състояние да даде основания в подкрепа на изводите, до които са достигнали австрийските съдилища (виж параграф 22 по-горе).

Европейският съд не може да не обърне внимание на факта, че римокатолическата религия е религията на преобладаващото мнозинство от населението на Тирол. С изземването на филма австрийските власти са предприели действия с цел да осигурят религиозен мир в този район и да предотвратят това някои хора да се почувстват обект на атаки по повод своите религиозни вярвания по един неоправдан и обиден начин. Преди всичко именно националните власти, които са в по-добра позиция от международния съдия, имат за задача да преценят необходимостта от подобна мярка с оглед на ситуацията на място в даден момент. При всички обстоятелства на настоящия случай Европейският съд не счита, че австрийските власти могат да се смятат за прекрачили границите на допустимата свобода на преценка в това отношение.

Следователно не се констатира нарушение на член 10 по отношение на изземването на филма.

(б) Конфискацията на филма

57. Горезложените аргументи се отнасят също така и за конфискацията на филма, която определя окончателната правомерност на изземването и съгласно австрийското законодателство е естествена последица от него.

Член 10 не може да се тълкува в смисъл, че забранява спирането в обществен интерес на произведения, чието ползване правомерно е било определено от съда като незаконно (виж решението по делото *Хандисайд*, цитирано по-горе). Въпреки че конфискацията прави невъзможно показването на филма изобщо където и да било в Австрия, Европейският съд счита, че използваните средства не са непропорционални на преследваната законна цел и че следователно националните власти не са прекрачили границите на своята свобода на преценка в това отношение.

Съответно не е налице нарушение на член 10 и по отношение на конфискацията на филма.

ПО ТЕЗИ СЪОБРАЖЕНИЯ СЪДЪТ

1. Решава единодушно, че алтернативното предварително възражение на правителството по допустимостта е преклудирано;
2. Отхвърля единодушно първоначалното предварително възражение на Правителството по допустимостта;
3. Решава с шест срещу три гласа, че не е налице нарушение на член 10 от Конвенцията, що се отнася до изземването и конфискацията на филма.

Настоящото решение бе издадено на английски и френски език и обявено на открито заседание в Двореца на правата на човека в Страсбург, на 20 септември 1994 г.

Ролф Рюсдал, председател
Херберт Петцолд, действащ секретар

[...]

ОСОБЕНО МНЕНИЕ НА СЪДИИТЕ ПАЛМ, ПЕКАНЕН И МАКАРЧИК

1. Съжаляваме, че не сме в състояние да се съгласим с мнозинството от своите колеги, че не е налице нарушение на член 10.
2. Съдът е изправен пред необходимостта да балансира едно срещу друго две очевидно конфликтни права по Конвенцията. В конкретния случай, разбира се, правата, които следва да се претеглят едно срещу друго, са правото на свобода на вероизповеданието (член 9), на което се позовава правителството, и правото на свобода на изразяването (член 10), на което се позовава сдружението-жалбоподател. След като делото касае ограничения върху последното право, нашата дискуссия ще се фокусира върху това дали те са били "необходими в едно демократично общество" и следователно допустими по силата на втората точка на член 10.
3. Както правилно подчертаха повечето от нашите колеги, в съзвучие с известния пасаж от решението по делото Хандисайд срещу Обединеното кралство (цитирано по-горе), свободата на изразяването е основополагаща характеристика на едно "демократично общество"; тя се прилага не само за "информация" или "идеи", които се възприемат благоприятно или с безразличие или се считат за безобидни, но най-вече за онези, които шокират, оскърбяват или причиняват смут в държавата или сред някаква част от населението. Няма никакъв смисъл да се гарантира тази свобода, само доколкото тя се използва в съответствие с общоприетото мнение.

От това следва, че условията на член 10, точка 2, в рамките на които по изключение може да се допусне ограничаване на правото на свобода на изразяването, трябва да бъдат тълкувани ограничително; границите на свободата на преценка на държавата в тази област не могат да бъдат широки.

По-точно не бива на националните власти в една държава да бъде оставено да решават дали дадено изявление е в състояние "да допринесе за някаква форма на публичен дебат, подпомагаш човешкия напредък"; подобно решение не може да не бъде субективно оцветено от представата на властите за "напредък".

4. Необходимостта от определена намеса за постигане на дадена законна цел трябва да бъде установена убедително (виж като най-меродавен източник решението по делото

Информационсверайн Лентиа и други срещу Австрия, цитирано по-горе). Това е още повече вярно в случаи като настоящия, когато намесата, що се отнася до изземването на филма, се извършва под формата на предварително ограничение (виж, *mutatis mutandis*, решението по делото *в-к "Обзървър" и в-к "Гардиън" срещу Обединеното кралство* (Observer and Guardian v. the United Kingdom)[...]). Ако се прилага, за да се защитят видимите интереси на мощна група в обществото, съществува опасност подобно предварително ограничение да стане пагубно за онази толерантност, от която зависи плуралистичната демокрация.

5. Европейският съд правилно е постановявал, че онези, които създават, изпълняват, разпространяват или излагат произведения на изкуството, допринасят за обмена на идеи и възгледи и за личностното развитие на индивидите, което е много съществено за едно демократично общество и че следователно държавата има задължението да не ограничава неправомерно тяхната свобода на изразяване (виж делото *Мюлер и други срещу Швейцария*, цитирано по-горе). Ние също приемаме, че независимо дали една творба може принципно да се приеме за произведение на изкуството или не онези, които го предоставят на публиката, не са поради тази причина освободени от изпълнението на своите "задължения и отговорности"; обхватът и характерът на тези задължения зависят от конкретната ситуация и от използваните средства (виж решението по делото *Мюлер и други срещу Швейцария*, цитирано по-горе).
6. Конвенцията не гарантира изрично право на закрила на религиозните чувства. По-конкретно подобно право не може да бъде извлечено от правото на свобода на вероизповеданието, което в действителност включва правото да се изразяват мнения, критични към религиозните възгледи на другите.

Независимо от това трябва да се приеме, че за целите на член 10 може да бъде "законно" до известна степен да се защитят религиозните чувства на определени членове на обществото от критика и оскърбление; толерантността работи в двете посоки и демократичният характер на едно общество ще бъде засегнат, ако се допуснат агресивни и обидни атаки срещу репутацията на една религиозна група. Съответно трябва също така да се приеме, че може да се окаже "необходимо в едно демократично общество" да се поставят граници върху публичното изразяване на подобни критики или нападки. До тази степен, но не повече, ние можем да се съгласим с нашите колеги от мнозинството.

7. Дългът и отговорността на едно лице, което иска да се възползва от своето право на свободно изразяване, се състоят и в това то да ограничи, в границите на разумното, оскърблението, което неговите изявления могат да причинят на други лица. Само ако лицето не предприеме необходимите действия или ако тези действия се окажат недостатъчни, държавата може да се намеси.

Дори ако необходимостта от репресивни мерки се окаже налице, въпросните мерки трябва да бъдат "пропорционални на преследваната законна цел"; според съдебната практика на Европейския съд, с която сме съгласни, такава пропорционалност ще липсва, ако е налице друго, по-малко ограничително средство (виж като най-меродавен източник решението по делото *Информационсверайн Лентиа и други*, цитирано по-горе[...]).

Необходимостта от репресивна мярка, достигаща до пълна забрана на упражняването на свободата на изразяване, е приемлива само ако поведението, за което става въпрос, достига толкова висока степен на оскърбление и злоупотреба и се приближава дотолкова до отхвърляне на свободата на вероизповедание на другите, че само по себе си се лишава от правото да бъде толерирано от обществото.

8. Що се отнася до необходимостта от каквато и да било намеса на държавата в този случай, бихме подчертали разликата между настоящия случай и случая по делото на *Мюлер и др.*, при който не бе установено нарушение на член 10. Картините на г-н

Мюлер са били достъпни за широката публика без никакво ограничение, така че са могли да бъдат - и в действителност са - видени от лица, за които не са били подходящи.

9. За разлика от картините на г-н Мюлер, филмът е щял да бъде показан срещу платени билети на публиката в "кино за художествени филми", което е предназначено за една относително малка аудитория с предпочитания към експерименталното кино. При това положение не е особено вероятно сред публиката да има лица без специален интерес към филма.

Тази аудитория освен това е имала достатъчна възможност да бъде предварително предупредена за характера на филма. За разлика от мнозинството от нашите колеги, ние смятаме, че целта на обявата, поставена от сдружението-жалбоподател, е била да предостави информация за критичния начин, по който филмът третира темата за римокатолическата религия; всъщност обявата е твърде ясно предупреждение и дава възможност на религиозно чувствителните въз основа на тази информация да направят своя избор да не гледат филма.

При тези обстоятелства считаме, че вероятността някой случайно и неволно да гледа това спорно произведение, изглежда твърде малка.

Ние следователно стигаме до извода, че сдружението-жалбоподател е действало отговорно, като е предприело мерки да ограничи, в границите на разумното, евентуалните вредни последици от показването на филма.

10. На последно място, както бе посочено от сдружението-жалбоподател и не бе отречено от травителството, съгласно тиролското законодателство не е позволено този филм да бъде гледан от лица на възраст под седемнадесет години и поставеното от сдружението-жалбоподател съобщение е съдържало информация в този смисъл.

При тези обстоятелства можем да се абстрахираме от опасността филмът да бъде гледан от лица, за които не е бил подходящ поради тяхната възраст.

И така австрийските власти са разполагали и действително са се възползвали от една възможност, по-малко ограничителна от изземването на филма, за да предотвратят евентуално неоправдано накърняване.

11. Ние не отричаме, че показването на филма би могло да накърни религиозните чувства на някои прослойки от населението в Тирол. Вземайки предвид обаче мерките, които сдружението-жалбоподател е предприело, за да защити онези, които могат да се почувстват обидени и защитата, която австрийското законодателство предлага за лицата под седемнадесет години, ние поддържаме становището, че изземването и конфискацията на филма не са пропорционални на преследваната законна цел.